

DOBYVATELÉ DIVOKÉHO VÝCHODU

Víra a síla byla stejná jako u amerických osadníků. Jen se vydali špatným směrem. Místo na Divoký západ, na ještě divočejší Východ. Místo Indiánů potkávali Ukrajince, a tak se o nich nevyprávějí "westernovské kovbojky", ale "slovanské zkazky". O Čěších, kteří osídlovali "Divoký východ" a namísto amerického blahobytu jim byly odměnou všechny velké průšvihy posledního století. Mizeli do stalinských lágrů, bránili se před fanatickými teroristy, bojovali proti Hitlerovi... a nakonec mohli na vlastní oči vidět jaderný hřib po výbuchu atomové elektrárny.

CO JE VYHÁNĚLO?

V roce 1945 žilo v zahraničí 2 018 800 Čechů a Slováků. V letech 1945 až 1950 se jich na výzvu a za účinné pomoci vlády 202 526 vrátilo do Československa ze zemí všech kontinentů. Nejpočetnější a z hlediska národního nejzachovalejší komunitou byli Češi z Volyně.

Všichni měli kdysi k odchodu své důvody. Bezzemky vyháněla bída, drobné zemědělce relativní nedostatek půdy, řemeslníky touha po lepším uplatnění, středně majetné snaha po lepší existenci a všechny dohromady germanizační tlak. Jistý význam mělo v severovýchodních Čechách zpusťování způsobené prusko-rakouskou válkou v roce 1866. K propagátorům patřili i apoštolové všeslovanské vzájemnosti, jako například Palacký.

A CO JE LÁKALO?

Bývalá carská Volyňská gubernie byla velká asi jako Čechy. Měla společnou hranici s Rakousko-Uherskem a právě do ní a do jejího okolí směřoval počínaje rokem 1868 vystěhovalecký proud.

Amerika byla za oceánem a kromě toho v důsledku občanské války přistěhovalectví značně omezila, kdežto Rusko mělo s Rakouskem společnou hranici, přistěhovalci tam mohli jet vlakem až do pohraniční stanice Brody, nebo koňským spřežením, což trvalo nejdéle šest týdnů.

V jihozápadních guberniích impéria, ke kterým patřila také Volyňská, bylo po zrušení nevolnictví v roce 1861 a po potlačení polského osvobozeneckého "lednového" povstání v roce 1863 levně na prodej mnoho lesů, orné a jiné půdy.

Carská vláda i car přistěhovalectví z Evropy podporovali, vítali zejména příliv protestantů, protože se tím v těchto pohraničních, vždy sporných oblastech posiloval nekatolický, protipolský živel.

Když šli Češi do světa, nebyla to jenom Rus a Amerika, ale taky Německo, Banát nebo Švýcarsko. Ale nikoho světové dějiny tak nedoběhly, jako Čechy z carské Rusi. Po říjnové revoluci přišla první změna - jedna část Volyně připadla Sovětskému svazu, větší část Polsku. Takže z obyvatelů carského Ruska se stali občany Polska a Ukrajinské socialistické republiky. Někteří se ocitli v Sovětském svazu, který nakrátko postoupil území německé okupaci, a za několik let se vrátil, takže zažili SSSR podruhé.

ZA CHALUPU GRUNT

Kolonizování Rusi bylo dramatickým bojem, ve kterém se postupovalo rychle. Za deset let Češi založili nebo se přistěhovali do více než stovky obcí. Později se rychlost osídlování zpomalovala, až nastalo rozptylování Čechů do již existujících ukrajinských obcí. Že začátky nebyly jednoduché, svědčí kronika o založení jedné obce v roce 1871: *"Vypravilo se nás po žních 20 rodin z okresu Polička... Dohromady jsme na hotovosti měli kolem 500 rublů... Pronajali jsme 255 desjatin (279 ha) lesa... kde*

bylo jen 0,92 ha orné půdy. Stály tam dva dřevorubecké sruby... kolem nich jsme postavili zemljanky, abychom přečkali zimu. Studna nebyla, vodu jsme nosili lesem asi 2 km z říčky. V zimě jsme si rozdělili díly, každý si do jara vymýtil kousek lesa a na jaře jsme se snažili "zadrápat" kousek ječmene... Později jsme si společně koupili koně... roztrhali ho vlci."

Co vlastně Čechy do takové nepohody lákalo? Tehdy populární heslo: ZA CHALUPU GRUNT!

JSI ČECH, ČECH

"Poláci se dostali do těžké situace," vypráví Dr. Vladimír Dufek, předseda Sdružení Čechů z Volyně, "zrušilo se nevolnictví, pro polského velkostatkáře nebyla pracovní síla, mužik se snažil osamostatnit, ale neměl na to, nic o hospodaření nevěděl. Neznal, že je zapotřebí nechat úhor, nevěděl, že když nepohnojí, nemá. Čech zjistil, že domorodci hnůj spalují, a začal ho od nich kupovat. Ukrajinec se divil, dokonce v něm viděl čaroděje - přece taková úroda pak musí smrdět. Ale pak se poučili. Čech si začal vyrábět pluh, měl brány, Ukrajinec měl rozsochu a haluz. Poměrně brzy se práce zúročila, za deset let už Čech nežil v zemljance, ale postavil si dřevěnou chalupu a vedle chlív. Ukrajinec byl jiný, jemu stačilo, že si zabil jedno prasátko, Čech si zabil tři, pak si koupil něco na trhu, protože měl za co. Ukrajinec se divil. Ten měl jen své laptě, lýkové stěvice a plátěné šaty. Vznikla tam určitá závist, ale i zvědavost, ale hlavně zvítězila jakási slovanská soudržnost. Takže po dvaceti, třiceti letech byl Čech zván za *kuma*, kmotra."

"Vy Češi jste učili naše předky lépe žít," říkali místní, anebo: "Má to doma hezký jako u Čechů." Začali si stavět zděné domy, civilizace vzkvétala. U domů se vysazovaly stromy a sady, takže jste zdálky rozeznali českou vesnici od ukrajinské.

Česká krev nasákla trochu ruskými dumkami, trochu vodkou a trochu kozáckou hrdostí a prudkostí. A také ukrajinskými zvyky. Například Velikonoce se slavily dost ukrajinsky - vystýlaly se podlahy, příbytky i cestičky před domem zelení a rákosím. Pomalu tu vznikala kolonie nového světa na střetu dvou kultur - západu a východu. Rodili se tu jiní Češi než švejkové. Divocí, nezkontní, tvrdí a otužilí lidé, jak později doložily zejména dějiny druhé světové války.

RUSKÝ STYL

Po zahájení první světové války vznikla Česká družina - vojenská jednotka z řad Čechů, dobrovolníků s ruským občanstvím. Podle neúplných jmenných seznamů bojovalo v českém vojsku na Rusi více než 900 volyňských Čechů, z toho 187 starodružiníků a více než 750 z ostatních částí Ruska. Rakouská armáda obsadila část Volyně až po Luck a Dubno. Češi - rakouští vojáci brzy našli s krajany společný protirakouský jazyk. Odvetou rakouských úřadů bylo stěhování volyňských Čechů do týlu a pálení jejich majetku. Odhadem bylo vypáleno 10 % českých obcí v nejzápadnější části Volyně.

Únorová revoluce byla začátkem nadějných změn, ale také začátkem střídání režimů a vlád na Volyni. Od začátku roku 1917 do konce roku 1920 se jich vystříдалo osm.

UPA

Ukrajinská povstalecká armáda (UPA) byla rasisticko-teroristická organizace, která vraždila pro etnickou čistotu Ukrajiny zbytky Židů a Poláků. Vojáky Rudé armády vraždila v rámci boje proti bolševismu, a pokud si troufla, vystupovala také proti sovětským partyzánům. V noci i ve dne přepadávala některé české obce a vraždila nevinné lidi. Neúplné seznamy obsahují více než 260 jmen většinou bestiálně zavražděných Čechů. Předchůdci teroristů i nacistů, první z celé řady "morových ran", které kdosi seslal na naše století, a volyňští Češi je zažili na vlastní kůži.

Češi se ozbrojovali, účinně své obce dlouhé měsíce střežili, ale po nástupu mužů do armády to bylo těžší. Sovětská armáda stěží vládla ve dne. Noc patřila vlkům. V roce 1941 založila skupinka českých odvážlivců, většinou učitelů odbojovou organizace, která měla zabránit vyhlazení české menšiny a připravovala muže ke vstupu do armády. Později přijala název Blaník a měla buňky ve 102 českých obcích. Vydávala také časopis Hlasatel a dosáhla jednáním s vedením UPA vyjasnění stanovisek.

DRUHÁ VÁLKA

V době nacistické okupace Volyně 1941 - 1944 se volyňští Češi zapojili do hnutí odporu. Když v roce 1943 němečtí vojáci vypálili Český Malín ještě brutálněji než Lidice, stateční Volyňáci nemohli zůstat stranou válečné vřavy. Z etnika, jehož počet se udával na 40 až 45 tisíc lidí, se jich do armády přihlásilo na 12 tisíc. Z toho několik stovek žen. Češi pro bojující odevzdali stovky koní a dobytka, povozy, mnoho potravin. *"My, chlapani IV. tř., chceme všichni jak jeden muž dobrovolně do armády, jenomže nás maminky nechtějí pustit..."* napsaly děti veliteli 1. čs. samostatné brigády v SSSR generálu Ludvíku Svobodovi. Volyňští Češi se osvědčili zejména v bojích o Dukelský průsmyk - i když jejich ztráty byly velké. "Píše se o tom, že volyňští Češi u Dukly nováčkovsky zakolísali," vzpomíná předseda sdružení Čechů z Volyně Dr. Vladimír Dufek. "To zakolísalo vedení, a ne vojáci. Tehdejší velitel Kratochvíl věřil, že Němci pořád ustupují, jenomže oni se zakopali v horách, odzbrojili čtyři partyzánské divize, měli připravenou obranu. Já jsem prožil tu krutou palbu a vím, že zbytečné ztráty nemusely být. Mohli ustoupit, nestydět se, když se valila z nebes palba. Ale oni kdepak ustoupit."

Žádná jiná etnická skupina hovořící česky nebyla ve válce aktivnější. Bojovali i na západní frontě, počínaje Francií, v bitvě o Tobruk v severní Africe, v letecké bitvě o Anglii, volyňští Češi byli námořníky v tichomořském americkém loďstvu. Jejich kolektivní prožitek války byl jiný než zbytku českého národa. Odrazil se později v jejich životní filozofii, ale možná z ní spíš původně vycházel.

PRVNÍ TRANSPORT

Po zkušenostech s bolševickou vládou vystřídanou německou okupací zatoužila velká část Čechů v bývalé Volyňské gubernii po návratu do tehdy ještě demokratického Československa. V letech 1946 - 1947 byla značná část volyňských Čechů repatriována do ČSR, a to na základě mezivládní dohody, zčásti výměnou za obyvatele Zakarpatské Ukrajiny. Osídlili u nás tehdy především pohraniční oblasti - Podbořansko, Lounsko i severní a jižní Moravu. Zůstaly tu přece prázdné domy po odsunu sudetských Němců. Přes stalinské represe, hladomory, násilnou kolektivizaci, zákazy výuky češtiny a další perzekuce si zachovali svůj původní jazyk, lidové zvyky a vědomí národní pospolitosti. A to i když je v Čechách všude nevítili s otevřenou náručí.

"Vláda si představovala, že bude mít problémy s obsazením pohraničí, ale on se stal pravý opak," říká Dr. Vladimír Dufek. "Ono tady těch "zlatokopů", jak se jim říkalo, ale nebyli to všichni zlatokopové, spíš chudší sedláci, mladší synové z rodin, ono jich bylo taky dost a obsadili ty nejlepší majetky - pochopitelně, to je lidské. A teď přišel volyňský voják. Vláda mu přislíbila, že on jako voják odbojář má právo prvořadé, tak si oblíbil ten nejlepší statek. Tady vznikal první střet. Za druhé, když volyňský voják dostal tu usedlost ještě před odsunem Němců, tak se sblížil i s Němci. Víte, čistě na lidské bázi - německá rodina, dospívající dcery, tady mladý kluk. Začli nám vyčítat, že se sblížíme s Němci. Pak Němci odešli a voják zůstal sám. A víc se pilo, zapíjel se žal v hospodě. Když se voják napil, začaly rvačky. Lítaly facky. Volyňský Čech také dával jednoznačně a nahlas najevo protikomunistické ladění. Dostal se do sporu jednak s usedlíky a pak s komunisty."

Nakonec si zvykli. Vždyť jsme přece všichni Češi. Další generace narozená už po válce v Čechách splynula s většinou a pojem volyňský Čech zmizel ze světa. Málem.

TAM, KDE BYL ČERNOBYL

Až v roce 1986 se píše o kritické situaci české komunity jakýchsi volyňských Čechů, která žije na území Ukrajinské SSR postiženém jadernou katastrofou. Vesnice Malá Zubovščina a Malinovka v Žitomirské oblasti leží několik desítek kilometrů od Černobylu, kde vybuchl reaktor jaderné elektrárny. Byly zasaženy radioaktivním zářením a od prosince 1989 spadá Malá Zubovščina do černobylské zóny určené k vysídlení. Tím se objevilo reálné nebezpečí rozpadu této české komunity, protože sovětské úřady neuvažují o přesídlení všech na jedno místo ani v rámci Ukrajiny. Proto se občané, kteří dosud mají českou národnost a sovětskou státní příslušnost, obrátili s žádostí o pomoc na Československo. Přáli si především, aby jejich děti mohly trávit v Československu prázdniny, ale požádali také o posouzení možnosti přestěhování několika stovek rodin ze zamořené zóny do Československa. Tentokrát jim byla historie nakloněna a dopis obsahující tyto prosby předali zástupci volyňských Čechů již novému prezidentu Václavu Havlovi při jeho návštěvě v Sovětském svazu v únoru 1990. Na tuto žádost reagovala československá vláda kladně.

JAK PŘESTĚHOVAT VESNICI

Pamatuji se dobře na jejich návrat do Čech. První skupiny vítaly zástupy novinářů, včetně televize. Optimistické roky těsně po listopadové revoluci, a přece už tenkrát bylo ve skládání těch věcí z valníků něco tísnivého. A nebylo to jenom sychravé počasí nebo nevábné prostředí bývalého vojenského prostoru. Stěhování bývá považováno za malou pohromu. Natož když se stěhuje celá vesnice. V obci Kuřivody v bývalém vojenském výcvikovém prostoru Ralsko jsem se před lety přesvědčil, že to nemusí být vždycky pravda. Dvacet devět rodin volyňských Čechů se z ukrajinské Malé Zubovčiny stěhovalo docela s chutí. I když doma zanechali celoživotní dílo a vzali s sebou jen to, co se vešlo šesti rodinám do jednoho kamionu.

Jiná skupina volyňských Čechů dostala v Rokytnici k dispozici byty po sovětských vojácích, kteří město opustili teprve letos začátkem března, takže se stavebními úpravami, jichž nebylo málo, si firmy musely pospíšet. Dvě rodiny volyňských Čechů se stěhovaly ve Zlíně do Baťových domků, dvanáct rodin se přistěhovalo do nových bytů v Butovsi na Jičínsku - opět postavených pro sovětské vojáky, kteří se do nich nestačili přestěhovat. Domov našli ale i v překrásném prostředí uprostřed chráněné krajinné oblasti Slavkovský les.

Území, která česká vláda volyňským Čechům nabídla, byla hodně členitá a řídké osídlená. Vždycky tady měli lidé problémy s tím, aby se uživili, pokud tam ve vojenském prostoru nepobývala sovětská armáda. Jako by to cosi připomínalo... Paradoxy se poslední etapa historie volyňských Čechů jen hemží. Všiml si toho i Jefim Fištejn v Lidových novinách: *"Volyňští Češi opouštějí domov, aby našli vlast... Ve staré vlasti si zařídí nový domov."*

ZPRÁVA Z ČECHOHRADU

Příběh jednoho etnika tím ale nekončí. Necelých osm tisíc Čechů, kteří stále ještě žijí na Ukrajině v okolí Volyně, se i po desetiletích sovětizace rozpomíná na svůj původ. Přes všechny rány osudu se zdá, že čeština z "Východu" nezmizí. Pár desítek kilometrů od Azovského je vesnice, která se jmenuje Novgorodka, ale asi stovka lidí jí říká podivným nářečím Čechohrad, a dnes se tu znovu učí češtinu i mladí lidé.

Proč ale české menšiny na Východě přežily, zatímco na Západě "zhynuly"?

"Můj otec nechodil do české školy, psal azbukou česká slova, a stal se z něj legionář," vzpomíná

Dr. Vladimír Dufek. "Kultura takto udržovaná byla mocnější nežli průměrná česká škola. A český svět také nabízel kvalitnější způsob života než ten okolní ukrajinský. Mělo by smysl v Americe, kde se nabízel životní styl vyšší a národnostních menšin tam bylo mnoho, násilím a velikou energií udržovat češství? Nebylo lepší nechat to na běhu dějin?"

Těžko říci. Jisté je, že krajané z Čechohradu si kromě řeči dokázali udržet i svou víru. Během devadesátých let se také obnovilo několik krajanových spolků. Asi sto padesát dětí se učí ve školách česky.

CESTA NA JIHOZÁPAD

Říkal to tuším Baťa - ať se Čechy přestěhují do Paraguaye. Po jedné z nejkřutějších válek tu totiž zůstalo v osmdesátých letech minulého století pouhých 10 % mužského obyvatelstva. Osídlitelé sem proudili z celého světa, a tak nemohlo chybět několik rodin pověstných osídlitelů - volyňských Čechů. Volyňští Češi od Hradce Králové se znovu pustili do pálení pralesa, řezání prken, stavby domů a setí fazolí... V polovině třicátých let žilo v komunitě již několik stovek Čechoslováků. Kromě zemědělců čeští obchodníci, kováři, holiči, i hodinář. Byl založen československý vzdělávací a hospodářský spolek, pořádaly se zábavy, oslavy výročí založení republiky, zástěrkové tancovačky, malý sokolský slet. Hospodářské problémy donutily mnoho rodin odejít, ale vytrvalci zůstali. Národnostní postmodernismus vystihuje v jednom citátu více než devadesátiletý pan Miler: *"Narodil jsem se v Rusku, vystěhoval se z Polska, žiju v Paragvaj a mluvím česky. Já jsem asi Maďar!"*

EPILOG

Vracel jsem se k rodinám v tom opuštěném městečku, které se po odchodu sovětské armády vzpamatovávalo. Někteří tvrdili, že jim lidé závidí, jak rychle se tu vzmožli. Opravdu se vzmožli? Při parlamentních volbách se objevily problémy s občanstvím. Typicky české problémy, kvůli kterým nemůže volit ani Jaromír Jágr. Nejenom že se chováme vlažně k Čechům z Ruska, ale i k Čechům, co dobyli svět. Je to nějaká vlastnost? Čecháčkovská nit vinoucí se dějinami až kamsi do ztracena. Volyňským Čechům se nechce ji navazovat. Snad mají v oku větší rozměry než od Šumavy k Jizerkám.

Pohyb tohoto etnika se vymyká české logice. Skoro jako bychom chtěli, aby vlastně nebylo, aby se na ten příběh cesty tam a zase zpátky zapomnělo jako na všechno, co má něco společného se Sovětským svazem.

Kdo dneska ví, že vedle Lidic byly nacisty srovnány se zemí i jiné české vesnice? Pomník volyňským mučedníkům jaksi zapomenutě stojí před pravoslavným kostelíkem v Žatci. Zažili všechny velké průšvihy tohoto století dřív, než opravdu začaly ohrožovat svět - teroristické útoky, komunismus i výbuch jaderné elektrárny a xenofobie. Mohli by znát recept na bolesti světa. Jejich odpovědí byla vždycky nenápadná práce. Možná to je řešení.

Libor Michalec

doslovně převzato z geografického magazínu KOKTEJL (ročník VIII., číslo 7-8, červenec-srpen 1999)